

Små djur och stora väsen

Kliv in i en färgsprakande sagobok och följ med på en filmresa ut i naturen!

Upplev årstiderna, livet på land, i vattnet och i skyn. Träffa djuren och Yetin, och filosofera under nattens stjärnor.

Fantasi, finurligheter, fniss och skratt ...för små och stora filmtittare!

Rek för f t.o.m. åk 1

Små djur och stora väsen passar utmärkt i förskolan, förskoleklass och åk 1. Filmen berör centralt innehåll i respektive läroplan (se exempel på s. 2) och de efterföljande samtalen kan enkelt anpassas efter åldersgrupp och undervisningssituation.

Om materialet

Handledningen vänder sig till dig som lärare och pedagog. Den ger tips på ingångar och frågeställningar som filmen väcker och leder fram till.

Handledningen innehåller också tips på aktiviteter som knyter an till filmens tematik.

Några frågeställningar och aktiviteter i materialet är markerade med grönt. De lämpar sig bäst för lite äldre barn (6 år och uppåt).

Vill ni fördjupa er mer i någon av de tre filmerna finns också separata handledningsmaterial (se sista sidan).

Årstider

Den lilla fågeln upplever årstiderna. Först våren när träden får knoppar, sen sommaren när allt är grönt, sen hösten när löven faller till marken och tillslut vintern, när allt är vitt och kallt och kallt. Alla årstider ser olika ut och bjuder på olika äventyr.

- Beskriv vad som händer i naturen på våren, utöver att träden får knoppar och slår ut! (Det blir varmare, det föds djurungar, flyttfåglar återvänder, gräset växer, blommar slår ut och dagarna blir allt längre...)

Det händer egentligen väldigt mycket i naturen, hela tiden. Men det är inte allt vi ser och tänker på lika mycket. Ibland kan man behöva stanna upp och titta noga; vad är det som händer i naturen just precis nu?

- Gå ut och observera! Vilken årstid är det? Hur märks det? Hur många grader är det? Hur känns det? Är det blåsig? Är vinden varm eller kall? Tittar solen fram på himlen? Värmer den mot kinden? Har träden löv? I vilken färg? Finns det knoppar på väg att slå ut? Vilken färg har naturen? Kan ni hitta några djur? Vad gör djuren? Tror ni att de bor i närheten? Vad kan de tänkas äta?

Den lilla fågeln har mycket att stå i hela året, men på våren finns det också tid att ligga och njuta i gräset. Det ser skönt ut. På våren är dagarna långa. Det blir ljusare och ljusare och allt kortare nätter, tills det är sommar och plötsligt vänder och blir mörkare igen.

Filmen och läroplanen

Exempel på hur filmen passar in i undervisningen. I grundskolan svarar film även mot innehåll i svenska och bild.

FÖRSKOLAN, ur Lpfö 18

Förskolan ska ge varje barn förutsättningar att utveckla:

- förmåga att ta hänsyn till och leva sig in i andra människors situation samt vilja att hjälpa andra
- förmåga att upptäcka, reflektera över och ta ställning till etiska dilemman och livsfrågor i vardagen
- ett växande ansvar och intresse för hållbar utveckling och att aktivt delta i samhället
- fantasi och föreställningsförmåga
- förmåga att använda och förstå begrepp, se samband och upptäcka nya sätt att förstå sin omvärld
- förmåga att skapa samt förmåga att uttrycka och kommunicera upplevelser, tankar och erfarenheter i olika uttrycksformer som bild, form, drama, rörelse, sång, musik och dans
- intresse för berättelser, bilder och texter i olika medier, såväl digitala som andra, samt sin förmåga att använda sig av, tolka, ifrågasätta och samtala om dessa
- ett nyanserat talspråk och ordförråd samt förmåga att leka med ord, berätta, uttrycka tankar, ställa frågor, argumentera och kommunicera med andra i olika sammanhang och med skilda syften
- förmåga att använda matematik för att undersöka, reflektera över och pröva olika lösningar av egna och andras problemställningar

- När infaller det som kallas "sommarsolståndet", då solen är uppe som allra längst och natten är som allra kortast?

- Vad är motsatsen till sommarsolståndet och när infaller det?

- Vilka månader tillhör våren respektive sommaren, hösten och vintern?

- Hur upplever ni de olika årstiderna? Gör fyra tankekartor och skriv ner ord och känslor som årstiderna väcker.

- Lyssna på Antonio Vivaldis fyra violinkonserter *De fyra årstiderna / Le quattro stagioni* och känn efter hur de gestaltar våren, sommaren, hösten och vintern! Kanske vill ni dansa eller röra er till musiken? Vad inbjuder styckena till för rörelser, stora eller små, höga hopp, låga gung, pigga eller långsamma? Kanske vill ni måla? Vilka färger och tekniker associerar ni till, klara och ljusa nyanser, mörka och murriga toner, penselstänk, duttar eller tjocka tunga drag?

Att vi har årstider på jorden beror på att jorden snurrar runt solen. Ett varv runt solen tar 365 dagar. Ibland är vi lite närmre solen och ibland lite längre ifrån solen. Det märks särskilt mycket hos oss i Sverige, för att vi befinner oss långt upp på jordklotet och jorden lutar litegrann. Ibland är vi alltså både bortvända och långt ifrån solen. Då blir det vinter.

– förståelse för rum, tid och form, och grundläggande egenskaper hos mängder, mönster, antal, ordning, tal, mätning och förändring, samt att resonera matematiskt om detta

– förmåga att urskilja, uttrycka, undersöka och använda matematiska begrepp och samband mellan begrepp

– förståelse för samband i naturen och för naturens olika kretslopp samt för hur människor, natur och samhälle påverkar varandra

– förståelse för hur människors olika val i vardagen kan bidra till en hållbar utveckling

– förståelse för naturvetenskap, kunskaper om växter och djur samt enkla kemiska processer och fysikaliska fenomen

GRUNDSKOLAN, ur Lgr 22 (åk 1-3)

Naturorienterande ämnen (Biologi, Fysik, Kemi)

- Årstidsväxlingar i naturen. Några djurs och växters livscyklar och anpassningar till olika livsmiljöer och årstider.
 - Djur, växter och svampar i närmiljön, hur de kan grupperas samt namn på några vanligt förekommande arter.
 - Enkla näringskedjor som beskriver samband mellan organismer i ekosystem.
 - Betydelsen av kost, sömn, hygien, motion och sociala relationer för att må bra.
 - Solsystemets himlakroppar och deras rörelser. Människan i rymden.
- Geografi**
- Jordgloben, analoga och digitala kartor samt storleksrelationer och väderstreck.

- Titta på ett jordklot och hitta Sverige! Vad ligger på precis motsatt sida av jordklotet? Vad är det för årstid där när det är vinter i Sverige?

- Jorden är inte den enda planeten som snurrar runt den stora stjärnan som vi kallar solen. Vilka är de andra planeterna? Rita eller gör en modell av vårt solsystem! Vill man komma ihåg ordningen på planeterna kan man ta hjälp av ramsan: "Mamma Vatt-nar Jorden Medan Jag Sätter Ut Nejlikor / Nya Plantor". (Merkurius, Venus, Jorden, Mars, Jupiter, Saturnus, Uranus och Neptunus. Pluto räknas numera som en dvärgplanet.)

Djurarter

I filmen möter vi många olika djur. Små djur ...och stora väsen! Vi får lära känna dem genom att se vad de har för sig.

- I filmen surrar bina på våren. Visste ni att bin har ett av jordens viktigaste jobb? Utan dem skulle blommorna inte blomma och träden inte få frukt. Binas jobb heter "pollinering". Hur går det till?

- Den lilla fågeln möter flera andra djur. Minns ni vilka? Vilka av dem har ni mött i verkligheten? Kan man möta någon av dem ute just nu? Varför / varför inte?

- På sommaren möter Den lilla fågeln en larv, som vill mumsa på bladen. Det gillar inte Den lilla fågeln, men larven visar sig både fascinerande och ...användbar. Larven blev en bra båt, men också en mäktig försvarare när den förvandlades till – vadå? Ta reda på vad det kallas när djur ändrar kroppsform under sin livscykel! Vilka olika former har en fjäril under sitt liv? (Ägg, larv, puppa, fjäril!)

På våren, sommaren och hösten går, springer, klättrar och hoppar Den lilla fågeln fram. Den har inte lärt sig att flyga än. Det är inte alla fågelsorter som kan flyga, fast de har vingar. Men Den lilla fågeln är en koltrast – som känns igen på sina svarta ben och sin orangea näbb – och de behöver kunna flyga.

- Kan ni komma på tre sorters fåglar som har vingar, men inte kan flyga? (Till exempel pingvin, struts, kivi fågel, tamhöna...)

- Visste ni att strutsar och alligatorer är dinosauriernas närmsta nu levande släktingar? På vilket sätt påminner de om dinosaurier?

- Varken fåglar eller alligatorer är däggdjur, som till exempel människan är. Vad kännetecknar däggdjur? Är något av djuren som Den lilla fågeln träffar ett däggdjur? Kan ni komma på 10 andra däggdjur?

- Koltrasten är en vanlig fågelart i Sverige. Och inte bara det: den är Sveriges nationalfågel! Precis som Den lilla fågeln så stannar de flesta koltrastar under alla årstider. Det heter att de är just "stannfåglar". Kan ni komma på, eller ta reda på, några fåglar som inte stannar i Sverige hela året? Vad gör de istället? (Till exempel lärka, sådesärta, sångsvan, svala, strandskata...)

- Gå ut och fågelskåda! Ta reda på 9 vanliga fågelarter just där ni bor och gör en bingobricka. Klarar ni att hitta allihop? Hit tar ni några andra spännande arter?

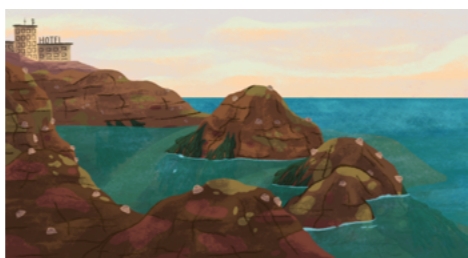
- Koltrasten är alltså Sveriges nationalfågel. Men vilken är Sveriges vanligaste fågel? Sveriges största fågel? Sveriges minsta fågel? Välj att ta reda på mer om någon av arterna. Rita eller måla den, beskriv var den bor och vad den äter!

Tidvattnet och månen

Den lilla fisken simmar med sina vänner när några stora hungriga fåglar dyker ner i vattnet. Den lilla fisken skyndar sig iväg, simmar över en sten och hamnar i en lugn vik. Men alla kompisar är någon annanstans! Och när Den lilla fisken ska simma tillbaka så har vattnet sjunkit och viken har blivit en damm! Den lilla fisken blir instängd! Oj? Nu ska vi reda ut vad som hände!

Tidvatten är höjning och sänkning av havets vatten. Det har, precis som årstiderna, med rymden och himlakropparnas rörelser att göra. Det är faktiskt månen som orsakar tidvatten och hur mycket det märks av beror på var på jorden man befinner sig.

När månen är närmare jorden drar den vattnet mot sig, och då blir det högvatten. Det är som att vattnet sträcker sig upp för att röra vid månen. Det höga vattnet kallas "flod". Sen, när månen är på andra sidan jorden, flyttar sig vattnet igen, och då blir det lågvatten. Det låga vattnet kallas "ebb".

Vattnet är högt ("flod") och sitter ihop med havet.

Vattnet är lågt ("ebb") och åtskilt från havet.

Jorden snurrar alltså runt solen tillsammans med de andra planeterna i vårt solsystem. Runt flera av planeterna snurrar andra himlakroppar. Vår måne är en av dem och den enda som snurrar runt just vår planet.

Om det är klart väder kan vi se månen väl från jorden. Den är bara 1/4 av jordens storlek (jämför en basketboll med en tennisboll!) och lyser inte av egen kraft. Vi ser den därför att den är upplyst av solen. Det tar en månad (29,5 dagar) för månen att snurra ett varv runt jorden.

- Kan ni lista ut varför vi ser månen på olika sätt; nymåne, halvmåne, helmåne osv? (För att den är olika belyst av solen! När månen är mitt emot solen, blir det en fullmåne sett från jorden. Och när den är i 90 graders vinkel blir det en halvmåne, osv.)

- När månens bana går mellan oss och solen kan vi se det från jorden. Då ser det ut som att månen är större än solen men det är bara för att den är mycket närmare jorden än vad solen är. Vad kallas fenomenet när månen passerar och täcker hela eller delar av solen?

- Språket har många olika namn för olika slags vattensamlingar. Titta på jordklotet igen och se så mycket vatten där är! Det mesta – ungefär 70% av jordens yta – är hav. Kan ni se någon sjö?

Det mesta av en människas vikt är faktiskt också vatten! Vatten håller oss vid liv och hjälper våra kroppar att fungera normalt. Om det inte hade funnits vatten på jorden så hade livet här inte kunnat uppstå alls. Jordens livsviktiga resurs *cirulerar i ett ständigt kretslopp*.

- Ta reda på mer om vattnets kretslopp! Är det sant att vi dricker samma vatten som dinosaurierna drack och som vikingarna seglade i?

- Finns det något vatten i närheten av dig? Vad är det för slags vatten; en å, älv, bäck, fors, insjö, damm eller ett hav?

Ekosystem och biologisk mångfald

Olika djur lever på olika platser därför att de föredrar olika miljöer och behöver olika föda. Det kallas för att de har olika habitat.

- I dammen möter Den lilla fisken till exempel en sjöstjärna och musslor. Måsarna som dyker ner i vattnet letar efter mat. För att slippa bli mat har djuren olika skydds- och försvarsbeteenden. Vad gör krabban, bläckfisken, musslorna? Vad gör Den lilla fisken?

- Kan ni komma på några andra djur med särskilt utmärkande skydds- och försvarsbeteenden? (Igelkott, skunk, sköldpadda till exempel...)

Alla djur- och växtarter i ett område utgör områdets ekosystem. Alla – även vi människor förstås – ingår i ekosystemet, både på en liten avgräns-

sad nivå och i en större helhet. I ett ekosystem har alla en uppgift, därför behövs den biologiska mångfalden. Om en art försvinner eller tillkommer så kommer alla andra arter att påverkas av det. Naturens ekosystem är sköra därför att de kan rubbas.

- Gå ut i skogen eller i en park och markera ut en plats som ni vill undersöka närmre. Vilka växter och djur lever där? Ta med förstoringsglas, kamera och anteckningsblock. Peta lite försiktigt i jorden med en spade, titta noga på trädets bark, avtryck på marken, nötter, kottar, frön... Vad hittar ni för växter, djur och spår av olika arter? Dokumentera och försök pussla ihop hur de alla bidrar i ekosystemet!

Biologisk mångfald är livets många olika former på jorden. Alla organismer behövs i sitt ekosystem och därför behöver vi vara rädda om dem!

Dag och natt

Som sagt: jorden snurrar runt solen tillsammans med de andra planeterna i vårt solsystem. Ett varv runt solen tar 365 dagar och ger oss årstiderna. Runt jorden snurrar månen. Ett varv runt jorden tar månen en månad och vi får uppleva de

olika månfaserna under tiden. Men jorden snurrar också själv, runt sin egen axel. Ett varv tar jorden 24 timmar – och ger oss dag och natt.

- Om ni har tillgång till en stor gympasal (eller kan vara utomhus på en öppen yta) så kan ni synliggöra allt snurrande!

En sol står i mitten. I uppritade eller tänkta cirklar runt solen kretsar Merkurius, Venus, Jorden, Mars, Jupiter, Saturnus, Uranus och Neptunus. (Tänk på att ha ordentligt avstånd mellan varandra för det blir snurrigt!)

Jorden har en måne kretsandes kring sig (och förstås samtidigt snurrandes runt sin egen axel). Flera andra planeter har månar (Jupiter har så många att planeten är som ett eget litet solsystem), men om vi nöjer oss med de 10 största blir det: 1 måne runt jorden, 4 månar runt Jupiter, 2 månar runt Saturnus, 2 månar runt Uranus och 1 måne runt Neptunus.

Alla månar snurrar runt sin egen axel samtidigt som de kretsar kring sin planet, som i sin tur snurrar runt sin egen axel och samtidigt kretsar i sin bana kring solen. – Vilken koreografi va!

(I verkligheten kretsar hela solsystemet i galaxen och dess planeter snurrar olika snabbt. På ett jordiskt dygn – alltså den tid som det tar för jorden att snurra ett varv runt sin axel – hinner till exempel Jupiter snurra mer än två varv runt sin axel!)

När Apan och Björnen träffas är det en mörk och stjärnklar vinternatt. Dygnet har alltid 24 timmar, men på vintern är natten lång. I norra Sverige går solen inte upp alls, inte ens på dagen.

- Varför syns inte solen alls i norra Sverige på vintern? Hur vet man då när det är dag?
- När går ni och lägger er på kvällen, och när vaknar ni på morgonen? Kan ni räkna ut hur många timmars sömn det blir däremellan? Använd en klocka och räkna på visarna om det behövs!

Att sova är viktigt. Kroppen behöver vila för att fungera som den ska. Hjärnan, som styr hela kroppen och som gör så att vi kan tänka, förstå och lära oss nya saker, behöver lugn och ro.

- Men alla sover inte på natten! Vissa djur är nattaktiva. Det betyder att de är vakna och aktiva när vi andra ligger och sover. Varför då?

- Kan ni komma på några djur som är nattaktiva? Ett av dem smyger på Apan och Björnen från ett träd, när de går genom skogen på väg mot Moster...

Björnen ska egentligen ligga i ide, men han kan inte sova. Han har en dröm som han vill drömma färdigt, men inte kan få fatt i, därför att han känner sig lite nedstämd. Det är jobbigt för Björnen och när man inte kan sova och vila upp sig ordentligt så kan man bli mer nedstämd. Tur att han träffar Apan som finner på råd!

- Hur hjälper Apan Björnen?
- Kan ni komma på tips på vad man kan göra om man inte kan sova?
- När de ligger och tittar upp på den stjärnbeströdda himlen säger Apan till Björnen att *om hon inte sover så är det bara för att vintern är så vacker*. Då svarar Björnen att han är glad att han inte sover. Varför tror ni Björnen svarade så?
- Uppe på stjärnhimlen finns en stjärnbild som heter just Stora Björn. Ta reda på hur den ser ut och se om ni kan lära er några fler stjärnbilder!

Människor har fascinerats av stjärnhimlen så långt tillbaka i tiden vi känner till. Tänk att samma stjärnor vakar över oss ännu och hur många spännande funderingar och berättelser de gett upphov till!

- Fantisera ihop en egen berättelse, inspirerad av stjärnhimlen! Kanske kan ni hitta på en egen stjärnbild där uppe, eller skapa en åt Apan? Vad för slags hjältedåd eller mysterium ligger bakom stjärnbilden? Berätta!

Snömonster och animerad fantasi

Apan tycker att natten är lugn och skön. Men trots sitt mod blir hon också lite ängslig när Yetins vrål skär genom luften. Natten är spännande och fascinerande. Och det som känns läskigt kan bli extra läskigt i mörkret när *det inte syns*.

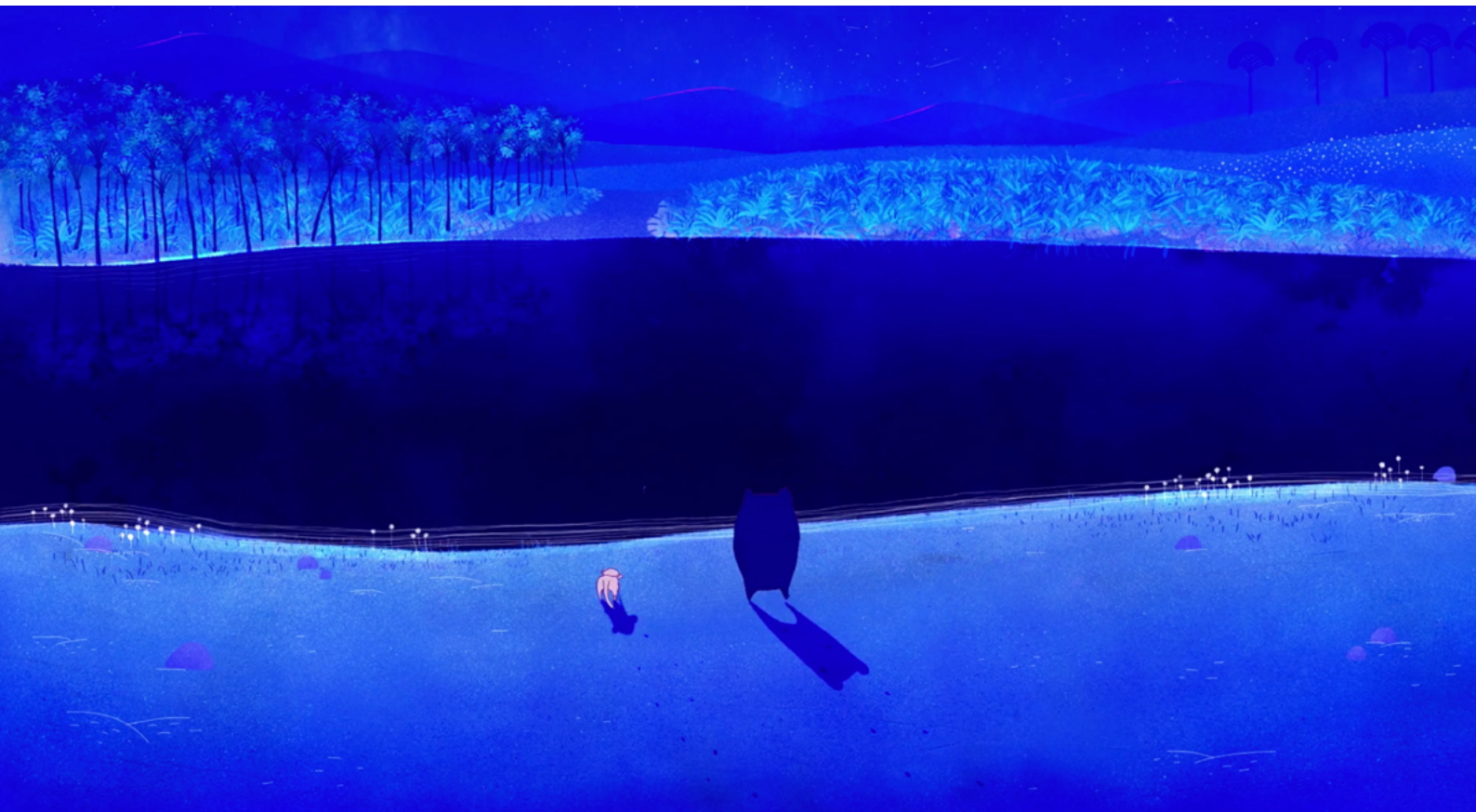
- Apan har aldrig sett Yetin, men har fantiserat ihop en bild av honom utifrån fotspåren och de ruskiga vrålen. Bilden stämmer...inte så bra. Yetin var varken stor eller farlig. Hur skulle ni beskriva Yetin? (Till exempel: glad, livlig, stöddig, rolig, busig...?)

Yetin, eller "Snömännan" som han ibland kallas på svenska, är en av flera andra mytomspunna arter vars existens aldrig har kunnat bevisas. Ett annat känt exempel är Nessie, ett sjöodjur som sägs leva i den skotska sjön Loch Ness. Och Sverige har faktiskt ett alldeles eget sjöodjur; Storsjöodjuret i Östersund! ...Om det finns på riktigt? Nja...

- På film, liksom i fantasin, kan alla möjliga varelser få liv. Ibland syns det att det inte är helt på riktigt, för att filmen tydligt är *animerad*. Vad betyder det?
- Men även saker som ser helt verkliga ut i en film kan vara animerade och gjorda i dator. Kommer ni på något exempel?
- Finns det något sätt att veta vad som är sant och inte på en bild eller på film?

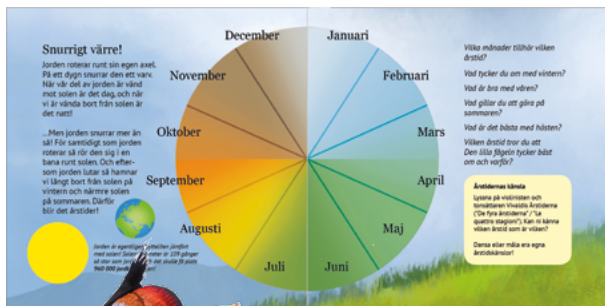
Om man ska animera med ritade bilder, så som i filmen, använder man väldigt många bilder med pyttesmå förändringar som, om man byter bild fort, gör så att objekten i bilderna ser ut att röra sig. Ett mindre tidskrävande sätt om man vill börja testa på klassisk animation med stop-motion-teknik är med lera, dockor eller cut-out-figurer. Det finns många lättanvända program som hjälper till att skapa animation av bilder från en iPad, till exempel StopMotion Studios.

- Om ni skulle göra en film – vad skulle den handla om?

Mer filmpedagogik?

Både *Den lilla fågeln* och *årstiderna* och *Natten* har tryckt material i serien *Filmfunderingar*. Till *Natten* finns även en lek- och lärhandledning för grundskolan.

Läs mer om *Filmfunderingar* på www.smorgasbordpicturehouse.se/filmfunderingar

Produktionsuppgifter

Den lilla fågeln och årstiderna
(4 kortfilmer)

Regi: Lena von Döhren

Längd: 17 min.

Tillgängliga format: VOD, DCP

Dammen

Regi: Lena von Döhren och Eva Rust

Längd: 9 min.

Tillgängliga format: VOD, DCP

Natten

Regi: Lia Bertels

Längd: 14 min.

Tillgängliga format: VOD, DCP

Bokning

Skolbio på biograf: Filmlagret
bokning@filmlagret.se

Institutionella visningar: Smorgasbord Picture House
log@smorgasbordpicturehouse.se

Hitta online:
www.screeningroom.se